

РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

УДК 339.166.5:338.43

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В АГРАРНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

Л. І. Курило, д.е.н., професор, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

У статті розглянуто особливості формування та функціонування ринку інтелектуальної власності в аграрній сфері України. Визначено основні напрямки активізації державної інноваційної політики, механізм розвитку інтелектуальної власності через комплекс організаційних, економічних і правових заходів.

Ключові слова: інтелектуальна власність, ринок інтелектуальної власності, інноваційна діяльність, нематеріальні активи, аграрна сфера.

Постановка проблеми. Сьогодні Україна, маючи значні досягнення у розробці нових технологій, конструкторських проектів, сортів рослин, порід тварин, що можуть конкурувати на світовому ринку, використовує цей потенціал недостатньо, що насамперед пов'язано з недостатнім фінансуванням для подальшого впровадження та комерціалізації результатів розробок. Вважаємо, що величезним резервом зростання економіки є та частина об'єктів права інтелектуальної власності, яка не залучена до обороту українського ринку.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Фундаментальні аспекти даної наукової проблеми відображені у працях вітчизняних науковців: В. Базилевича, В. Гейця, О.Бутнік-Сіверського, О. Кендюхова, А. Чухна та ін. Інтелектуальна власність виступає структурним елементом інтелектуального капіталу і разом з людськими ресурсами складає інтелектуальний ресурс підприємства, галузі, держави. Незважаючи на існування значної кількості досліджень, ще не можна стверджувати, що створена змістовна і досконала теорія інтелектуального капіталу. Потребують уваги питання стану та складу інтелектуального капіталу аграрної сфери, оцінки реального стану нематеріальних активів у сільському господарстві, комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності.

Відомо, що аграрна галузь має свої певні особливості, що зумовлено, зокрема, залежністю технологій виробництва від природно-кліматичних умов, великою часткою нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності та іншими чинниками.

Метою даного дослідження є розкриття особливостей функціонування інтелектуальної власності з врахуванням галузевих особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтелектуальна власність, як система прав, характеризується певними особливостями:

- створюється автором чи колективом авторів за якими немайнове право зберігається безстроково;
- при продажу (передачі) не відбувається

відчуження знань, що належать автору чи колективу розробників;

- може бути використана одночасно кількома юридичними та чи фізичними особами без фізичного зносу;

- безперервно пов'язана з особливостями патентного та авторського права, законодавства про охорону комерційної таємниці, селекційних досягнень.

Цивільним кодексом України[1] визначені об'єкти права інтелектуальної власності, які залежно від сфери застосування можна умовно поділити на три групи: об'єкти промислової власності, штучно виділені нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності та об'єкти авторського права і суміжних прав.

Під ринком інтелектуальної власності слід розуміти певний механізм передачі прав на продукти (результати) інтелектуальної діяльності і пов'язаних з ними інтересів, здійснення ціноутворення та використання їх в економічному обороті. Особливістю у становленні й деякому виокремленому функціонуванні ринку інтелектуальної власності є система виключних прав на результати інтелектуальної діяльності (інтелектуальний продукт). Угоди на такому ринку оформляються як передача виключних прав на об'єкти інтелектуальної власності або передача об'єктів правової охорони, що дещо вирізняє його від інших ринків [2].

Особливістю ринку інтелектуальної власності в аграрній сфері є те, що в якості товару виступають з однієї сторони нові сорти і племінна худоба тощо, тобто матеріальна складова інтелектуальної праці, з іншого боку - права на селекційні досягнення.

Принциповим питанням для функціонування цього ринку є виділення об'єктів і суб'єктів ринку, оскільки в економічний оборот включаються продукти інтелектуальної діяльності і вони підлягають відчуженню від власника-творця, хоча і продовжують залишатись його власністю.

Суб'єктами права інтелектуальної власності є творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелек-

туальної власності. Серед суб'єктів права інтелектуальної власності особливе місце належить творцям: автору, виконавцю, винахіднику, раціоналізатору. Саме від творців це право може передаватись юридичній особі.

Важливими моментами продажу об'єктів інтелектуальної власності є те, що продавець (у більшості випадків) знає тих, кому відчужує об'єкт, оскільки від ефективності використання цього об'єкта залежить імідж продавця, а також укладається спеціальний договір, який фіксує не тільки взаємні зобов'язання сторін, але і всі наступні дії по захисту взаємних інтересів, страхування ризиків та забезпечення гарантій.

У загальній схемі функціонування ринку інтелектуальної власності можна виділити два аспекти: правовий і економічний. Правовий включає правову охорону і захист прав на об'єкти інтелектуальної власності, а економічний охоплює цілий спектр діяльності: інвестиції в об'єкти на стадії доведення до практичного використання; оцінка прав на об'єкти інтелектуальної власності; внесення прав на об'єкти інтелектуальної власності в статутний капітал; просування об'єктів інтелектуальної власності на ринок і т.д.

Для забезпечення умов успішного функціонування ринку інтелектуальної власності в Україні необхідно створити сприятливі умови для кожного із його учасників з метою отримання вигід при здійсненні операцій купівлі-продажу за умови дотримання чинного законодавства.

За даними річного звіту [3] наукові установи НААН у 2014 р. оформили і направили 337 заявок на отримання охоронних документів на об'єкти права інтелектуальної власності і отримали 451 охоронний документ. На сортовипробування до Українського інституту експертизи сортів рослин Мінагрополітики України 101 новий сорт та гібрид, та отримано 227 охоронний документ. Крім того, до основних інноваційних досягнень у 2014 році можна віднести: розробку низки ресурсозберігаючих технологій вирощування зернових, кормових та овочевих культур; нові технології, технологічне обладнання (для харчової і переробної промисловості) і технологічні інструкції; випробовування 603 завершених наукових розробок [табл.1] та впровадження наукових розробок в 593 агроформуваннях і укладено 1133 договори на суму 12238,85 тис. грн.

Таблиця 1

Апробація наукових розробок регіональними центрами наукового забезпечення агропромислового виробництва

Центри наукового забезпечення АГВ АР Крим і областей	Апробовано розробок наукових установ НААН, 2006-2010/2010/2011/2014	У т.ч. у рослинництві	у зоотехнії	у землеробстві
АР Крим	112/54/33/-	72/32/22/-	7/4/1/-	6/3/3/-
Вінницький	114/47/35/27	91/38/27/27	15/6/3/-	7/3/5/-
Волинський	64/16/14/13	35/8/7/7	7/2/2/2	12/3/3/3
Дніпропетровський	120/41/38/56	76/28/27/43	27/5/2/3	7/4/4/9
Донецький	61/38/35/31	46/29/30/26	5/2/2/2	10/7/3/3
Житомирський	44/34/22/29	20/16/15/20	6/4/1/3	7/5/4/1
Закарпатський	38/38/10/16	22/22/8/13	9/9/-/2	5/5/1/-
Запорізький	56/41/43/27	30/26/31/27	2/1/-/-	6/3/3/-
Івано-Франківський	71/35/17/13	55/26/10/10	8/5/3/2	3/2/1/1
Київський	245/96/71/38	107/44/36/31	23/9/4/-	22/8/10/7
Кіровоградський	27/25/12/8	16/15/12/7	5/5/-/-	3/3/-/1
Луганський	52/16/19/7	37/10/15/3	5/2/1/1	8/4/3/3
Львівський	124/42/6/28	77/25/5/14	36/14/1/10	11/3/-/3
Миколаївський	20/10/57/2	15/7/55/1	3/3/2/-	2/-/1/1
Одеський	36/12/6/9	28/8/6/4	2/2/-/-	2/2/-/5
Полтавський	65/20/20/9	60/15/16/7	5/5/4/-	-/-/1/2
Рівненський	51/6/15/11	27/6/3/10	6/0/3/-	2/0/-/-
Сумський	104/39/3/8	72/27/3/6	8/1/-/-	13/6/-/2
Тернопільський	118/28/15/11	80/14/8/5	20/5/-/1	9/4/4/3
Харківський	240/104/96/147	164/72/95/147	34/29/-/-	15/3/-/-
Херсонський	104/62/68/50	48/48/49/35	21/4/9/2	28/9/7/12
Хмельницький	36/13/10/18	18/8/4/12	5/2/2/2	9/2/3/4
Черкаський	166/40/41/17	117/27/28/9	28/7/6/5	21/6/7/3
Чернівецький	128/31/20/14	85/19/15/9	32/9/4/3	2/1/-/1
Чернігівський	53/9/13/14	50/9/10/14	-/1/-/-	3/0/1/-
Всього	2244/897/719/603	1448/583/537/487	319/135/51/38	213/86/62/64

Джерело: Звіти про діяльність Національної академії аграрних наук України за відповідні роки [3,4]

В цілому, від укладених угод на використання об'єктів права інтелектуальної власності науковими установами НААН отримано 22,6 млн грн за 1908 ліцензійними угодами і 51,3 млн грн

за 4151 господарською. Лідерство у сфері комерціалізації наукових досягнень належить Селекційно-генетичному інституту - Національному центру насіннезнавства та сортовивчення (6,6

млн грн) та Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва (4,6 млн грн), отримано коштів до спецфонду за ліцензійними угодами [3].

Негативним впливом на розвиток інноваційних процесів у сільському господарстві України є низький платоспроможний попит на інтелектуальну продукцію. Відсутність грошей у більшості сільськогосподарських виробників не дозволяє їм впроваджувати нові технології.

Держава повинна сприяти утворенню і розширенню зони дії кластерних моделей, у межах яких створюються форми діалогу між суб'єктами господарської діяльності, науковими та урядовими інститутами.

Формування інфраструктури ринку інтелектуальної власності один із важливих напрямів активізації загальнодержавної інноваційної політики. Активізація маркетингових досліджень в даній сфері, аукціонні торги, інноваційні біржі все це повинно сприяти стимулюванню і задоволенню попиту на об'єкти інтелектуальної власності.

Для сільськогосподарських підприємств володіння нематеріальними активами виступає важливим чинником підвищення ефективності господарювання, їх вартості, кредитоспроможності та інвестиційної привабливості, що починають усвідомлювати поступово керівники цих структур. Ми спостерігаємо зростання нематеріальних активів у складі активів сільського господарства. Окрім того, комерціалізація права оренди земельними ділянками та відображення володіння цими правами як нематеріальним активом в балансі сільськогосподарських підприємств формує у їх керівників впевненість в реалізації стратегічних планів розвитку, виступає передумовами для розвитку іпотечного кредитування в аграрній сфері. Цілковито погоджуючись із твердженням академіка М.Я.Дем'яненка щодо відсутності в країні інституту права оренди, вчені Михайлова Л.І., Киричок О.В. вважають можливим застосування права оренди земельних ділянок в якості інструменту іпотечного кредитування [5].

Процеси комерціалізації у сфері інтелектуальної власності зазнають перешкод, що зумовлено не тільки фінансово-економічною кризою, що спричинила до зниження платоспроможності суб'єктів господарювання всіх галузей, в тому числі і сільського господарства, але і такими причинами як

- збільшення витрат на охорону об'єктів права інтелектуальної власності, що відмічається протягом останніх чотирьох років і тягне за собою загрозу можливого згорання патентної діяльності в Україні;

- проблеми з невизначеністю щодо розподілу прав власності на об'єкти інтелектуальної діяльності, коли такі створені за державні кошти. Юридична невизначеність власника знижує можливість розпорядження правами на продукти інтелектуальної діяльності.

Державне регулювання у сфері інтелектуальної власності передбачає комплекс організаційних, економічних і правових заходів, що здійснюються державою з метою ефективного використання об'єктів інтелектуальної власності. В Україні державне регулювання інтелектуальної власності здійснюється в таких напрямках регулювання: результатів творчої діяльності; взаємовідносин з фізичними особами, які є творцями або користувачами об'єктів права інтелектуальної власності; відносин з організаціями, що розробляють або використовують об'єкти права інтелектуальної власності.

Дослідження проблематики державного регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності дає підстави класифікувати методи державного регулювання як методи прямої та непрямої дії. До методів прямої дії відносяться такі, що в основі мають імперативний зміст, тобто є за своєю правовою суттю адміністративними методами. Це методи: законодавчої і нормативної ініціативи, інституціонально-організаційний, бюджетно-податкового регулювання, державних замовлень, державних кредитів і державних гарантій, експортно-імпорتنних квот. Методи непрямої дії передбачають опосередкований вплив держави на регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності. Це економічні методи, до яких доцільно віднести методи економічного планування та економічного прогнозування, механізмів амортизаційної політики, економічного заохочення, пайової участі у фінансуванні наукових досліджень.

Держава повинна активно впливати на всі складові процесу створення, правової охорони, трансферу інтелектуальної власності з метою забезпечення підвищення конкурентоспроможності вітчизняної інтелектуальної продукції

Як уже зазначалось, механізм розвитку інтелектуальної власності в аграрній сфері повинен включати три складові: економічну, нормативно-правову; організаційну.

Економічна складова повинна забезпечуватись державою через визначення пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки; замовлення на об'єкти інтелектуальної власності за рахунок державних коштів; стимулювання і підтримка винахідницької діяльності.

Нормативно-правова складова повинна бути направлена на:

- гармонізацію вітчизняного законодавства з міжнародним, зокрема із законодавством ЄС;
- вдосконалення правового регулювання економічної складової права інтелектуальної власності, що передбачає систему сплати мита та зборів, пов'язаних з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності;
- посилення правового захисту прав інтелектуальної власності, зокрема, через посилення юридичної відповідальності за порушення ав-

торських прав (кримінальної, адміністративної, цивільно-правової);

- удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності патентних повірених, посилення контролю держави за якістю наданих ними послуг;

- удосконалення патентно-інформаційного забезпечення, пов'язаного з набуттям прав на об'єкти інтелектуальної власності;

- здійснення заходів щодо активізації участі України в діяльності ВОІВ та підвищення іміджу держави в міжнародних процесах щодо захисту інтелектуальної власності.

Організаційна складова повинна забезпечувати комерціалізацію прав на об'єкти інтелектуальної власності шляхом розбудови інноваційної інфраструктури і розвитку підприємницької діяльності.

Необхідною умовою інноваційного розвитку є свідоме формування національної інноваційної системи, що вимагає чіткої політики з боку уряду та збалансованості дій держави, регіонів, громадськості. Національна інноваційна система забезпечить сприятливий інноваційний клімат та умови і стимули для всіх ланок інноваційного механізму.

Висновки. Механізм державної підтримки об'єктів права інтелектуальної власності, який практично відсутній сьогодні в Україні, не сприяє

експорту продукції національних товаровиробників, не дивлячись на їх високу конкурентоздатність. Державна політика у сфері інтелектуальної власності повинна забезпечувати ефективну й дієву охорону прав на неї, що вимагає, поряд з подальшим дослідженням економічної складової, також створення правових механізмів її реалізації, а саме - вирішення таких завдань:

- створення ділового середовища для успішного функціонування інноваційної діяльності та ринку об'єктів права інтелектуальної власності;

- розробку концепції взаємодії освіти, науки, виробництва і держави;

- створення потужної системи фінансування інноваційної діяльності;

- стимулювання розвитку науково-дослідної й інноваційної діяльності і комерціалізації результатів дослідження;

- забезпечення захисту інтелектуальної власності;

- створення державної системи інформаційно-консультативної підтримки інноваційної діяльності на всіх етапах впровадження інновацій.

Державна повинна активно впливати на всі складові процесу створення, правової охорони, трансферу інтелектуальної власності з метою забезпечення підвищення конкурентоздатності вітчизняної інтелектуальної продукції.

Список використаної літератури:

1. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>
2. Курило Л.І. Інтелектуальний капітал капітал в аграрній сфері економіки: монографія / Л. І. Курило. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 330 с.
3. Звіт про діяльність Національної академії аграрних наук України за 2014 рік. – К.: Аграрна наука, 2015. – 524 с.
4. Звіт про діяльність Національної академії аграрних наук України за 2006-2010 роки та 2010 рік. – К.: Аграрна наука, 2011. – 421 с.
5. Михайлова Л.І. Нематеріальні активи в складі ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств / Л.І. Михайлова, О.В. Киричок // Економіка АПК, 2012. - № 1. – С.76-81.

Курило Л.І. Особенности формирования рынка интеллектуальной собственности в аграрной сфере Украины.

В статье рассмотрены особенности формирования и функционирования рынка интеллектуальной собственности в аграрной сфере Украины. Определены основные направления активизации государственной инновационной политики, механизм развития интеллектуальной собственности через комплекс организационных, экономических и правовых мер.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, рынок интеллектуальной собственности, инновационная деятельность, нематериальные активы, аграрная сфера.

Kurylo L. Features of formation of intellectual property market in agricultural sector of Ukraine

In the article features of formation and functioning of intellectual property in the agricultural sector of Ukraine have been reviewed. The main directions of activation of innovation policy, mechanism of intellectual property through complex organizational, economic and legal measures have been defined.

Keywords: intellectual property, market of intellectual property, innovation, intangible assets, agricultural

Дата надходження до редакції: 29.05.2015 р.

Рецензент: д.е.н., професор Михайлова Л.І.